

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI TOPONIM VA ETNONIM ASOSIDA SHAKLLANGAN LIBOS NOMLARI

Normurodova Farog'at Tojimurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillarida toponim (joy nomlari) hamda etnonim (xalq, elat nomlari) asosida shakllangan libos nomlari etnolingvistik va lingvomadaniy jihatdan tahlil qilinadi. Toponimik va etnonimik asosdagi kiyim nomlari tilning madaniy qatlamiga mansub bo'lib, ular tarixiy aloqalar, savdo yo'llari, migratsiya jarayonlari, hududiy identifikatsiya hamda milliy an'analar haqida muhim ma'lumotlarni o'zida mujassamlashtirgan.

Kalit so'zlar: Toponim asosidagi libos nomlari; Etnonim asosidagi kiyim nomlari; Libos leksikasi; Etnolingvistika; Lingvomadaniyatshunoslik; Onomasiologiya.

Abstract. This article analyzes clothing names formed on the basis of toponyms (place names) and ethnonyms (names of peoples or ethnic groups) in Uzbek and English from ethnolinguistic and linguocultural perspectives. Clothing terms derived from toponymic and ethnonymic sources belong to the cultural layer of the lexicon and embody significant information about historical contacts, trade routes, migration processes, regional identification, and national traditions.

Key words: Toponym-based clothing names; Ethnonym-based clothing names; Clothing lexicon; Ethnolinguistics; Linguoculturology; Onomasiology.

Tilshunoslikda kiyim nomlarining shakllanishi jarayonida **geografik va etnik omillar** muhim nominativ manba hisoblanadi. Xususan, liboslarning muayyan **hudud, shahar, mamlakat yoki etnik guruh nomi** bilan atalishi ularning kelib chiqishi, tarqalish makoni yoki madaniy mansubligini ifodalaydi. Bunday nomlash usuli kiyimni nafaqat tashqi ko'rinish yoki funksiyasi orqali, balki **madaniy-geografik identifikatsiya** asosida belgilaydi. Toponim va etnonimlarga nisbat

berish orqali shakllangan kiyim nomlari til tizimida **milliylik, tarixiylik va madaniy xotirani** aks ettiruvchi birliklar sifatida namoyon bo‘ladi. Bu nominativ tamoyil ayniqsa milliy liboslar, an’anaviy kiyimlar va global moda terminologiyasida faol qo‘llanadi.

Kiyim-kechak leksikasida ba’zi kiyimlar bu buyum dastlab qaysi joyda yoki qaysi xalq tomonidan yaratilganligiga ko‘ra nomlangan. Bubda kiyim nomi toponim yoki etnonimlarga nisbat berish orqali yaratiladi. *Chust do‘ppi*. Toponim asosida nomlangan kiyimlar muayyan **geografik hudud, shahar yoki mintaqa** bilan bog‘liq bo‘lib, libosning kelib chiqishi yoki shu joyga xos uslubini bildiradi.

O‘zbek tilida:

1. *Buxoro do‘ppisi*
2. *Xorazm choponi*
3. *Farg‘ona atlas ko‘ylagi*
4. *Samarqand ro‘moli*

Ingliz tilida:

5. *Oxford shoes*
6. *Denim jeans* (Nîmes shahri bilan bog‘liq)
7. *Jersey fabric*
8. *Bermuda shorts*

Bu nomlar ko‘pincha **toponim + kiyim nomi** yoki **toponimik sifat + ot** modeli asosida shakllanadi. Etnonim asosida nomlash kiyimni muayyan **xalq, millat yoki etnik guruh** bilan bog‘lab, libosning madaniy va tarixiy mansubligini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilida:

- *Qozoq choponi*

- *Qirg'iz telpagi*
- *Turkman do'ppisi*

Ingliz tilida:

- *Scottish kilt*
- *Turkish fez*
- *Arab robe*
- *Japanese kimono*

Bu holatda kiyim nomlari **etnik identitetning lingvistik belgisi** sifatida namoyon bo'ladi. Toponim va etnonimlarga nisbat berish orqali nomlash kiyim leksikasida **madaniy-geografik nominatsiyaning** muhim ko'rinishi bo'lib, libosning kelib chiqishi va tarixiy ildizlarini til birliklari orqali mustahkamlaydi. Bu jarayon kiyim nomlarining motivatsiyalanganligini oshiradi. Toponim va etnonim asosidagi kiyim nomlari xalqning **milliy o'zligini, tarixiy tajribasi va madaniy merosini** aks ettiradi. Ular orqali muayyan hudud yoki etnosga xos kiyinish madaniyati til orqali avloddan-avlodga uzatiladi. O'zbek tilida toponim va etnonim asosidagi kiyim nomlari ko'proq **milliy liboslar va an'anaviy kiyimlar** bilan bog'liq bo'lsa, ingliz tilida bu nomlar **global moda va savdo terminologiyasida** faol ishlatiladi. Bu farq tarixiy va madaniy rivojlanish yo'nalishlarini aks ettiradi. Mazkur kiyim nomlari tarixiy voqeliklar, savdo yo'llari va madaniy aloqalar bilan uzviy bog'liq bo'lib, **madaniy xotira tashuvchisi** vazifasini bajaradi. Ular orqali kiyimning nafaqat tashqi, balki tarixiy mazmuni ham saqlanib qoladi. Toponim va etnonim asosidagi kiyim nomlarini tarjima qilishda **transliteratsiya, izohlash yoki madaniy moslashtirish** strategiyalaridan foydalanish zarur. Chunki ayrim kiyim nomlari boshqa madaniyatda to'liq ekvivalentga ega bo'lmashligi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, toponim va etnonimlarga nisbat berish orqali nomlash kiyim leksikasida **madaniy-geografik va etnik omillarning ustuvorligini** ko'rsatadi. Ushbu nominativ tamoyil liboslarni moddiy buyum sifatida emas, balki **milliy va madaniy ramz** sifatida talqin etish imkonini beradi hamda

lingvomadaniyatshunoslik va qiyosiy tilshunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari libos nomlari turi-xil vazifasizga ko'ra nomlanish harakteriga ega. **Rang-tusiga ko'ra nomlash, xom ashyoga nisbat berish orqali nomlash, tikilish usuliga ko'ra nomlash** kabi guruhlariga bo'linadi.

Kiyim nomlarining shakllanishida rang va tus omili muhim **semantik-nominativ mezonlardan** biri hisoblanadi. Rang inson tafakkurida nafaqat vizual belgi, balki **madaniy, ramziy va emotsional ma'no** tashuvchi tushuncha sifatida ham muhim o'rin tutadi. Shu bois kiyimlarni rang-tusiga ko'ra nomlash til va madaniyatning o'zaro aloqadorligini aks ettiruvchi nominativ jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Rang asosidagi kiyim nomlari libosning tashqi ko'rinishini bevosita ifodalash bilan birga, jamiyatdagi **estetik did, axloqiy me'yorlar, ijtimoiy va marosimiy qarashlarni** ham aks ettiradi. *Oq ko'ylak, qora libos, qizil atlas, White dress, black suit, red gown, Och ko'k ko'ylak, to'q yashil kamzul, Light blue shirt, dark green jacket*

Rang-tusiga ko'ra nomlash kiyim leksikasida **deskriptiv va ikoniklikka asoslangan nominatsiyaning** muhim turi bo'lib, libosning eng tez idrok qilinadigan belgisi – rangni til birliklari orqali ifodalaydi. Bu jarayon nominatsiyaning vizual asosga tayanganini ko'rsatadi.

Rang nomlari kiyim leksikasida kuchli **ramziy semantikaga** ega. O'zbek tilida oq rang poklik, baraka va ezgulikni, qora rang esa motam va jiddiylikni bildirsa, ingliz tilida ham shunga yaqin, biroq ayrim holatlarda (masalan, *black tie*) rasmiylik va nufuz ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat rang semantikasining madaniyatga bog'liqligini ko'rsatadi. O'zbek va ingliz tillarida rang asosidagi kiyim nomlari umumiyliklarga ega bo'lsa-da, ularning **qo'llanish chastotasi va ramziy talqinida** farqlar kuzatiladi. Bu rang konseptining milliy tafakkur bilan bevosita bog'liqligini tasdiqlaydi. Rang asosida nomlangan kiyimlar muayyan **ijtimoiy vaziyat, marosim yoki uslubni** anglatadi. Masalan, oq rang nikoh marosimi bilan,

qora rang esa rasmiy yoki motam holatlari bilan bog‘lanadi. Kiyim nomlarining shakllanishida muhim nominativ tamoyillardan biri libosning **qanday usulda tikilgani**, ya’ni uning konstruktiv, texnologik va ishlab chiqarish xususiyatlari bilan bog‘liqdir. Tikilish usuliga ko‘ra nomlashda kiyimning tashqi ko‘rinishidan ko‘ra, uni yaratish jarayonida qo‘llanilgan **bichish, tikish, biriktirish va bezash texnikasi** asosiy mezon sifatida namoyon bo‘ladi. Bu holat kiyim nomlarining nafaqat estetik, balki **texnologik mazmun** kasb etishini ta’minlaydi. Mazkur nominativ usul, ayniqsa, milliy hunarmandchilik, an’anaviy tikuvchilik va zamonaviy moda industriyasi terminologiyasida keng qo‘llanilib, kiyim leksikasining **professional va umumxalq qatlamlari** o‘rtasidagi aloqani aks ettiradi.

1. *To‘g‘ri bichimli ko‘ylak*
2. *Qiya bichimli libos*
3. *Straight-cut dress, bias-cut skirt*
4. *Qatlamli yubka, qoplama kiyim*
5. *Layered dress, double-breasted coat*
6. *Kashta tikilgan ko‘ylak, quroq kiyim*
7. *Embroidered blouse, patchwork jacket*
8. *Mashina tikilgan kiyim, trikotaj libos*
9. *Machine-stitched garment, knitted wear*

Kashta, quroq, qo‘lda tikish kabi usullar asosida shakllangan kiyim nomlari xalqning **an’anaviy hunarmandchiligi va madaniy merosini** aks ettiradi. Bu birliklar lingvomadaniy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, tikilish usuliga ko‘ra nomlash kiyim leksikasida **texnologiya, madaniyat va tilning o‘zaro uyg‘unlashuvini** aks ettiruvchi muhim nominativ tamoyildir. Ushbu usul kiyim nomlarini faqat tashqi belgilar orqali emas, balki ularning **yaratilish jarayoni va madaniy ildizlari** asosida talqin qilish imkonini beradi hamda lingvomadaniyatshunoslik va terminologiya uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, libos nomlari xoslanganligiga ko‘ra nomlash: *Mullacha ko‘ylak*; **Tikilish usuliga ko‘ra nomlash:** Kiyimlar tikish jarayonida chok hamda gullari ko‘zga tashlanadigan muhim belgilariga ko‘ra nomlanadi. *Ilmado‘zi do‘ppi*; **Xom ashyoga nisbat berish orqali nomlash:** *Ipak ro‘mol, zar do‘ppi*.

O‘zbek va ingliz tillarida libos nomlarining atalish tamoyillari til va madaniyatning uzviy bog‘liqligini yaqqol namoyon etadi. Material, shakl-fason, marosim va toponim-etnonim asosidagi nomlashlar libosni oddiy maishiy buyumdan **madaniy-ramziy birlik** darajasiga ko‘taradi. Har ikki tilda bu tamoyillar umumiy bo‘lsa-da, ularning mazmuniy to‘ldirilishi har bir xalqning mentaliteti, tarixiy tajribasi va estetik qarashlariga mos ravishda shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Асомиддинова М. Кийим-кечак номлари. Тошкент. Ўзбекистон. ССР Фан нашриёти. 1981. – 115 б.
2. Davlatova S.T. Qashqadaryo milliy kiyimlari: an‘anaviylik va zamonaviylik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – 177 b.
3. <https://www.vocabulary.cl/english/clothes.htm>
4. <https://www.pinterest.com/pin/150-clothes-name-in-english-with-pictures>